

ГАЗЕТА «ПІД ВИБОРИ»: ІСТОРІЯ І РЕАЛЬНІСТЬ

Георгієвська В.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті з'ясовуються традиції передвиборної агітації в партійній пресі України ХХ–ХХІ століття, враховуючи історичний досвід періодики Харківської та Херсонської губерній і також сьогоденні реалії функціонування партійної преси напередодні парламентських виборів 2014 р. Об'єктом дослідження стали газети двох обраних губерній (зокрема «Голос села», «Революционное слово», «Валковская речь», «Лебединский вестник», «Голос рабочих», «Солдат и рабочий» та ін.), а також спецвипуски та інформаційні бюлетені 2014 р. («Боротьба», «Вісник Яроша», «Європейська газета»).

Ключові слова: політична партія, партійна газета, вибори, публікації, агітація.

Постановка проблеми. Як і сьогодні, на початку ХХІ ст., так і сто років тому, партійна періодика великою мірою дбала про освіту, виховання й поведінку свого електорату. «Преса під вибори», проведення інформаційно-пропагандистських кампаній (від стислого списку кандидатів та їхньої біографії на одну-дві сторінки до нинішніх спеціальних номерів, присвячених окремим постатям) були і залишаються загальною нормою функціонування партійних часописів. Тому часто на першій сторінці таких видань трапляються не тільки визначальні для життєдіяльності гасла («Пролетарі всіх країн (країв), єдняйтеся!», «Українці всієї України, єдняйтеся», «В боротьбі ти здобудеш право своє» – до образних закликів: «Велика хвиля настала!», «Т. Шевченко: Не вмирає душа наша, не вмирає воля», «Розкуйтеся, братайтеся!» та ін.), а й прагматичні настанови «Голосуйте за список №...». Змінюються виборчі технології, поліпшується поліграфічна якість продукції, трансформуються медійні канали, розширюються пропагандистські засоби, збільшуються фінансові спроможності, але залишається традиція оприлюднення в ЗМІ агітаційних матеріалів, зокрема і здійснення прямої агітації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досить детально більшовицьку пресу України в 1917–1918 рр. проаналізував член-кореспондент НАН України В. Солдатенко, який в своєму історико-бібліографічному огляді [1] здійснив детальну характеристику тематики зазначеної періодики (як органів РСДРП, РСДРП(б), Рад робітничих і селянських депутатів та ін.) всіх регіонів України. Панорамно представив картину партійної періодики російський науковець Є. Ахмадулін, який всебічно вивчав пресу лібералів та консерваторів у контексті Російської імперії початку ХХ ст., згадуючи й ті видання, що функціонували в Києві, Харкові, Одесі та інших містах півдня [2]. Український контекст діяльності національних партій (УСДРП та УПСР) початку ХХ ст. висвітлено в монографії О. Висоцького [6], але дослідник практично не опирається на публікації партійної преси.

Про харківські кадетські видання та їхнє ставлення до революції 1905 р. й обговорення проблем виборчого права писала О. Малютіна [3; 4], наголошуючи на діяльності місцевих кадетів напередодні виборів до Державної думи. Багатий фактичний матеріал, як зазначила здобувачка Н. Бондар

в авторефераті кандидатської дисертації, містили періодичні видання 1917–1921 рр. у з'ясування політичних платформ українських партій на Харківщині; тут згадано часописи УПСР, УСДРП, УКП(б) та ін. («Робітник», «Слово», «Пролетарська правда», «Червоний прапор» тощо).

Солідно працюю можна вважати навчальний посібник О. Мукомели, який намагався проаналізувати дискусійні питання, що виникали на шпальтах партійної (чи прихильної до тих чи інших партій) преси; в його книзі згадано більшовицькі та меншовицькі газети, низку часописів УСДРП, УПСР та інших видань, яким були близькі соціал-демократичні ідеї [5]. Зокрема автор згадує ряд газет 1918 р. («Голос робітника», «Правда», «Рабочая борьба», «Робітничая газета»), що вступили в полеміку про Українські установчі збори, адже Україна на той час була самостійною народною республікою [5, с. 115].

Сьогоднішні науковці лише пунктирно поєднують практику виборів, агітаційно-пропагандистські технології та партійну пресу, хоча масова виборча комунікація не залишається поза увагою [7, с. 119–196].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наявність широкого історико-журналістського наукового матеріалу про періодичні видання, що виходили на території України на початку ХХ ст., та діяльність відповідних партій, не зачіпає питань функціонування спеціальних газет, що створювалися «під вибори» (загальнодержавного чи місцевого масштабу). А це питання потребує вивчення та порівняння з сучасними практиками мас-медійного дискурсу.

Мета статті – з'ясувати традиції передвиборної агітації в партійній пресі України ХХ–ХХІ століття, враховуючи історичний досвід періодики Харківської та Херсонської губерній (без Харкова та Одеси), а також сьогоденні реалії функціонування партійної преси напередодні парламентських виборів 2014 р. Об'єктом дослідження стала низка газет двох обраних губерній (зокрема «Голос села», «Революционное слово», «Валковская речь», «Лебединский вестник», «Голос рабочих», «Солдат и рабочий» та ін.), а також спецвипуски та інформаційні бюлетені 2014 р. («Боротьба», «Вісник Яроша», «Європейська газета»).

Виклад основного матеріалу дослідження. В історії української журналістики початку ХХ ст., особливо інтенсивно в період 1917 р., коли партійна преса посідала окрему нішу в агітаційно-

пропагандистській боротьбі за владу, з'являється окрема група передвиборчої періодики. Сюди належать: «Виборчий листок до городської думи» (Харків, 1917), «В последний час!» (Харків, 1917), «Валковская речь» (Валки Харківської губ., 1917), «Еврей-избиратель» (Полтава, 1917), «Еврейский социалист» (Вінниця, 1917), «Земля и воля: предвыборный листок» (Харків, 1917), «Народная свобода» (Харків, 1917), «Наш голос» (Харків, 1917), «Наш голос» (Богодухів, 1917) та ін. За цими спеціалізованими виданнями стоять такі партії, як: Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП), Партія народної свободи (ПНС), Партія соціалістів-революціонерів (ПСР), Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР), єврейська партія «Ідиш фолкспартей», Об'єднана єврейська соціалістична робітничка партія, Російська соціал-демократична робітничка партія (РСДРП) та ін.

У Харкові та губернії найактивніше працювала преса ПНС. У Херсонській губернії не існувало спеціальних передвиборних видань, але агітаційно-пропагандистський вплив РСДРП у виборчих процесах 1917 р. був значним.

Так, єдина україномовна газета Харківської губернії «Голос села» (орган Охтирської групи УПСР, 1917) вважала за необхідне не тільки роз'яснювати своїм читачам шляхи розвитку України (автономія), значення двовладдя в Росії (розробка конституційних проектів Тимчасовим урядом і положення про вибори Всеросійських Установчих зборів), а й підтримувати інтереси селян, пропагувати гасло «Земля і воля!», закликаючи записуватись до УПСР, щоб «послати в Установчі збори тих людей, котрі проведуть необхідні закони» (1917. № 1).

Соціалістичний двотижневик, орган Куп'янського повітового громадського комітету «Голос народа» подавав списки кандидатів Рад селянських, робітничих і солдатських депутатів, а також ПСР і соціал-демократів по виборах в Куп'янське повітове земство. Друкувалися звернення, звіти про засідання, «Журнали» засідань Рад, подано чимало матеріалів про політичне становище та вибори («Як вибирати в волосну думу», «До світла» В. Волинського, «Що значать національні вибори» (редакційна стаття), «Жінка і вибори в волосне земство» П. Паська тощо).

Редакція тижневика «Известия Валковского уездного общественного комитета» хоча й була позапартійною, але «симпатизувала» при виборах депутатів до волосного земства по Валківському виборчому округу «трудовій групі селян» (1917. № 15). Опубліковано було список із 10 осіб, більшість із яких належала до хліборобів, селян, ремісників. Щоденна газета «Лебединские известия» при виборах гласних до Лебединської міської думи пропонувала списки № 1 або № 3 (1917. № 42-52, 69-71). Соціалістична газета «Революционное слово» (Богодухів, 1917) була прихильна до УПСР.

Партійної дисципліни дотримувалися адепти ПНС. Як передвиборне видання двома номерами вишла в світ газета «Валковская речь», оприлюднюючи біографії своїх партійних кандидатів до Установчих зборів, призначених на 12-14 листопада 1917 р. І якщо в № 1 більше подавалося інформації про порядок виборів, їх суть і значення, то в № 2 були присутні конкретні імена: М. Соболева, професора

Харківського університету; Г. Линтварьова, гласного Сумського повітового земства; М. Ковалевського, гласного Харківської міської думи; Д. Максименко, редактора згаданої газети та ін.

Подібну пропаганду здійснював орган ПНС, громадська й політична газета «Лебединский вестник». Основною подією тут були вибори до міської думи, читачам редакція подавала списки № 5 (7 осіб) і № 7 (37 осіб). Серед кандидатів у депутати був і редактор газети – І. Астахов, викладач гімназії, колишній народний учитель, один із засновників міської громадської бібліотеки.

Ідеї створення Демократичної республіки відповідно до програми ПНС, порятунку батьківщини, солідарності, зменшення «класового тертя й ворожнечі» були провідними для співробітників щоденної сумської газети «Народная свобода». Редакція пропонувала списки кандидатів в гласні від ПНС до Сумської міської думи. В традиціях цієї партії тут були висуванці від журналістського колективу, члени Харківського губерньського комітету ПНС – колишній та діючий редактори: М. Панов, члена Окружного суду; та І. Вернер, інспектор гімназії, помічник голови комітету з заснування Сумського народного університету (список № 4). Подібні агітаційні функції здійснювала щоденна прогресивна газета «Сумской вестник» (до редакційного бюро входили члени ПНС, зокрема це стосується № 215-236 за 1917 р.).

Орган Куп'янського комітету ПНС, політична, громадська й літературна газета «Свободное слово» випустила в світ спеціальний номер (без дати, дес. наприкінці жовтня 1917 р.) – «Экстренные телеграммы «Свободного слова», де під заголовком визначалися основні партійні принципи: захист честі, гідності, єдності, цілісності й незалежності Росії; дотримання закону й законності; припинення багатовладдя і смути в державі. Детально пояснювалися правила голосування на виборах до Установчих зборів. Своїм однодумцям редакція пропонувала список № 6, наголошуючи на ставленні до опозиції: «не можна голосувати за список № 3, більшовиків», «не можна голосувати і за список № 5» – соціалістів. Ще одне спеціальне видання ПНС під назвою «Наш голос» (Богодухів, 1917) було присвячено виключно питанням виборів до Установчих зборів (список № 6, передова стаття про діяльність ПНС та інших партій, кореспонденції «За кого голосувати?» Ів. Азбукіна та «Наші кандидати» В. Татарінова).

Деякі інші партійні пріоритети встановлювалися на півдні, зокрема в Херсонській губернії (якщо не враховувати Одесу) переважав вплив РСДРП, а також налагоджувався шлях до створення партійних блоків. Це зауважив і доцент О. Мукомела: «На ситуацію в революційній Україні впливала ще одна пропагандистська сила – російські соціал-революціонери, які відрізнялися від українських своїм нерозумінням національного питання і небажанням його розв'язувати, їхня революція обмежувалися лише соціально-політичними проблемами...» [5, с. 72].

Незаконні часописи в основному пропагували свою ідеологію та подавали агітаційні заклики. Наприклад, газета «Борьба» (Миколаїв, 1908) намагалася залучити до своїх лав нових борців, яких партія поведе в «царство соціалізму» (1908. № 2). Редакція «Голосу рабочих» (Єлисаветград,

1905) оприлюднила «найближчі вимоги»: «Геть самодержавство! Хай живуть Всенародні Установчі збори! Хай живе наша подальша боротьба з буржуазією! Хай живе соціалізм!» (1905. № 1).

Народна газета «Свободный крестьянин» (Херсон, 1917) не була в прямому значенні партійною, хоча в надзаголовку використала девіз ПСР «В боротьбі здобудеш ти право своє!», а на своїх сторінках містила публікації про вибори до Установчих зборів. До цієї теми послідовно зверталася щоденна херсонська газета «Солдат и рабочий», обговорюючи питання пропорційної системи виборів, всенародного голосування, підготовки до виборів у міську думу, рівноправності жінок у виборчих процесах і т.д. Так, № 149 за 1917 р. вийшов із великим оголошенням на першій шпальті: «Товариші й громадяни! Сьогодні останній день виборів депутатів в Установчі збори. Віддавайте свої голоси тільки за соціалістичні списки!». До вибраних належали партії та блоки: список № 4 – губерньська рада селянських депутатів, ПСР та Об'єднана єврейська соціалістична робітничка партія; № 6 – Єврейська соціалістична демократична робітничка партія «Поалей-Ціон»; № 7 – РСДРП (об'єднана) і «Бунд»; № 8 – УСДРП; № 9 – РСДРП(б). Про вибори в районні думи, актуальні партійні завдання, роль робітничої преси в передвиборній кампанії та мобілізації партії писала елисаветградська газета «Социалдемократ» як орган РСДРП у 1917 р.

Положення про вибори в Установчі збори опублікували «Известия Херсонского губернского комитета спокойствия и безопасности» (Херсон, 1917). Газета демократичних організацій м. Олешки та Дніпровського повіту «Жизнь народа» (Олешки, 1917) подала кілька матеріалів, приурочених місцевим виборам («До міських виборів» і фейлетон «Передвиборні настанови» Суругового), останні ж номери вийшли під гаслом «Хай живе демократична республіка! Вся влада Установчим зборам! Хай панує мир і братерство народів!».

Свій внесок у передвиборну агітацію внесла і газета «Известия Елисаветградского Совета рабочих и солдатских депутатов» (Елисаветград, 1917). Це не було суто партійне видання, але в кількох номерах надруковано такі звернення: «Кожен член соціалістичної партії в нашому місті повинен стати передплатником «Известий». Кожен член соціалістичної партії повинен організувати колективну передплату на «Известия». Тут опубліковано кілька статей про політичну ситуацію в Думі, здійснено огляди партійного життя, подано такі актуальні матеріали, як «Парламент і влада», «Мобілізація революції», «Влада демократії» Астрова, «Професійні спілки та економічна боротьба» Б. Завадовського, «Імперіалісти і соціалісти на майбутній карті Європи» М.Р., «Соціалізм на фронті» Р. Ростова, «Що читати? (До виборів в Установчі збори)» Б.З. та ін.

Редакція стежила не тільки за подіями в країні, а й у своєму місті, тому серйозно поставилася до виборів у міську думу 1917 р. Зі сторінок елисаветградських «Известий» послідовно звучав заклик голосувати за список № 1 – соціалістичного блоку. Інше агітаційне оголошення мало ширшу інформацію: «Товариші! Наближається день виборів у міську думу. Готуйтеся до виборів, всі ідіть за отриманням виборчих карток, записок і конвертів! Всі ідіть до урн! Жоден голос не повинен

пропасти!» (1917. № 41). Згодом читачі отримали ще одне роз'яснення: «Товариші! Чимало з вас зайняті на фабриках і заводах і не можуть особисто з'явитися за виборчими картками. Пам'ятайте, що голова сім'ї може отримати виборчі картки для всієї сім'ї. Необхідно лише пред'явити домову книгу або паспорт. Поспішайте всі за картками! Виконайте свій громадянський обов'язок! Покажіть, що ви свідомо ставитеся до виборів! Запам'ятайте: список № 1 Соціалістичного блоку» (1917. № 43).

Подібну агітаційно-пропагандистську діяльність перед виборами різних рівнів можна простежити в різних виданнях на початку ХХ ст..

Сьогодні політтехнологи використовують широку мережу як друкованих форм матеріалів виборчої кампанії (листівки, плакати, афіші, брошури, буклети), а також зовнішньої реклами. Хоча листівки, бюлетені, вкладиші не є новими й активно використовувалися ще на початку ХХ ст. Розглянемо форми подання інформації під час позачергових виборів народних депутатів України 26 жовтня 2014 р. На жаль, більшість партійних газет, що виходять напередодні виборів, нехтують загальними правилами видавничого бізнесу: не реєструються офіційно, не вказують вихідні дані (дати виходу в світ), не мають редколегії; деяку обов'язкову інформацію подають дуже дрібним шрифтом, сірим кольором, часто в «несподіваних місцях» (наприклад, збоку). Так, у Державному реєстрі друкованих ЗМІ та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності (<http://dzmi.informjust.ua/home/index>) не вдалося знайти дані про вісник «Боротьба», газету «Візитка Яроша» (така газета зареєстрована в Дніпропетровську 27.07.2015 р.) та «Європейську газету», які тут аналізуються.

Так, вісник Радикальної партії «Боротьба» не подає рік виходу в світ, але за контекстом можна реконструювати події – 2014 р. У віснику № 4 (тираж 10 тис. пр.) основним героєм виступає Олег Ляшко (6 фото), який фігурує у двох основних публікаціях: інтерв'ю «Ідемо у ВР по Списку гідності» (с. 1, 4) та виступ лідера партії під назвою «Україна 2014. Повстали, захистимо, відродимо!» (розворот с. 2-3), де викладено «план боротьби за свободу на процвітання України». Один із спецвипусків газети «Боротьба» подає основну програму партії на чотирьох сторінках (формат А4): «Ляшко: «Завдання № 1 – захист соціальних прав громадян» (у випуску 8 фото О. Ляшка з виборцями). Ще один спецвипуск пропонує на першій шпальті промовисту назву «25 жовтня – рубікон для України», а також звернення О. Ляшка до громадян (с. 1-2).

У газеті «Візитка Яроша» (21 жовтня 2014 р., Дніпропетровська область, тираж – 50 тис. пр.) подано знімок кандидата в камуфляжі, гасло «Я обираю Яроша!» та 10 аргументів «за» (нове обличчя, захисник, чесний, досвідчений, патріот, відповідальний, миротворець, земляк, державник, справедливий) із поясненнями. Тут же звернення «Я прийшов, щоб ви перемогли!». На третій сторінці – характеристики В. Яроша (Міністра освіти України, Голови служби безпеки України, Голови Української всевітньої координаційної ради), на четвертій – нарис «Дмитро Ярош – лідер нової доби».

«Європейська газета» (друкований орган Європейської партії України), що з'явилася у квітні 2014 р., основні теми діяльності розгорнула навколо свого лідера М. Катеринчука таким чином: у ретро-

спективі (розворот про важкий рік Європейської партії у 2013–2014), про роботу на Майдані (с. 4), план дій (с. 5), інтерв'ю з головою партії (с. 6), виступ політехнолога С. Гайдая (с. 7) та «Урок для України» (с. 8). Отже, на с. 1-6 був презентований безпосередньо лідер партії М. Катеринчук. Подібний контент трапляється у багатьох сучасних газетах, чие основне призначення – агітація напередодні виборів за конкретні списки та конкретні кандидатури.

Висновки і перспективи. Таким чином, партійна преса значною мірою зацікавлена напередодні виборів (загальнодержавного чи місцевого рівня, парламентських чи локальних) у просуванні політичної платформи та ідеологічних настанов своєї діяльності. Як правило, «обличчям партії» виступає її лідер та його основні характеристики. Якщо раніше комунікація обмежувалася знайомством

з короткою біографією кандидата чи кандидатів, їхніми невеликими за обсягом зверненнями і роз'ясненнями, інколи – статтями з партійної тематики, використанням певної символіки, то сьогодні активно використовуються розлогі виступи, редакційні та проблемні статті, кореспонденції, звіти, інтерв'ю, нарис, відповідні фотожанри (фоторепортаж, фото зарисовка і т.д.), політичні дебати тощо. Різноманіття форм друкованих матеріалів і жанрів у сучасній партійній пресі до виборів значно ширший, аніж на початку ХХ ст.

Як у руслі історії партійної преси, так і нинішніх партійних ЗМІ лишаються питання, що не здобули в науці скрупульозного вивчення. Газета «під вибори», комунікація у передвиборних перегонах лишаються актуальними темами для журналістикознавців.

Список літератури:

1. Солдатенко В.Ф. Большевицкая пресса Украины в 1917–1918 гг.: историко-библиограф. обзор. Киев: Изд-во при Киев. гос. ун-те ИО «Вища школа», 1979. 207 с.
2. Ахмадулин Е.В. Пресса политических партий России начала XX века: издания либералов. Ростов н/Д: Изд-во ОАО Россиздат, 2001. 176 с.; Ахмадулин Е.В. Пресса политических партий России начала XX века: издания консерваторов. Ростов н/Д: Изд-во ЗАО «Книга», 2001. 132 с.
3. Мукомела О. На зламі віків: українська журналістика на поч. ХХ ст.: навч. посіб. Київ: Грамота, 2010. 240 с.
4. Малютіна О.К. Харківські кадетські періодичні видання про виборче право й ставлення партії до участі у виборах до Державної Думи // Вісник ХДАК. Серія: соціальні комунікації. 2010. Вип. 30. С. 194–201; Малютіна О.К. Харківські кадетські періодичні видання про революцію (1905 р.) та революційне насильство // Вісник ХДАК. Серія: соціальні комунікації. 2010. Вип. 29. С. 136–144.
5. Бондар Н.О. Діяльність українських партій на Харківщині в роки революції та громадянської війни (1917–1921 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. н. / Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2008. 24 с.
6. Висоцький О.Ю. Українські національні партії початку ХХ століття: соціалістичний сегмент (УСДРП та УПСР) у компаративістському вивченні). Дніпропетровськ, 2001. 160 с.
7. Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія і практика виборчої кампанії: навч.-метод. посіб. Київ: Знання, 2012. 373 с.

Георгиевская В.В.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

ГАЗЕТА «ПОД ВЫБОРЫ»: ИСТОРИЯ И РЕАЛЬНОСТЬ

Аннотация

В статье рассматриваются традиции предвыборной агитации в партийной прессе Украины XX–XXI ст. с учетом исторического опыта публикаций в периодике Харьковской и Херсонской губерний и современных реалий функционирования партийной прессы накануне парламентских выборов 2014 г. Объектом исследования избраны газеты двух губерний (в частности «Голос села», «Революционное слово», «Валковская речь», «Лебединский вестник», «Голос рабочих», «Солдат и рабочий» и др.), а также спецвыпуски и информационные бюллетени 2014 г. («Борьба», «Вісник Яроша», «Європейська газета»).

Ключевые слова: политическая партия, партийная газета, выборы, публикации, агитация.

Georgiievskia V.V.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

NEWSPAPER FOR ELECTIONS: HISTORY AND REALITY

Summary

The article deals with the history of the pre-election agitation of the party of Ukraine in the XX century – the twenty-first century. The historic experience is based on the fact that it is based on analyses of the newspapers in Kharkiv and Kherson provinces, as well as the practice of modern partisan press in the eve of parliamentelections in 2014. The two selected regions became a search object, such as "Holos-sela / The Voice of the Village", "Revolutsionnojeslovo / Revolutionary Word", "Valkovskaiarech / Speech of Valky", "Lebedynskiy vestnik / Bulletin of Lebedyn", "Holos rabochih / The Voice of workers", "Soldatirabochyj / Soldier and Worker", etc.), special issues and newsletters in 2014 ("Borotba / The struggle", "Visnyk Yarosha / Newsletter of Yarosh", "Yevropejska gazeta / European newspaper").

Keywords: political party, party newspaper, elections, publication, agitation.